

Moj Zagreb – kviz

pripremio Miroslav Šašić, prof.
Prirodoslovna škola Vladimira Preloga
Zagreb, Ulica grada Vukovara 269

1. Medvedgrad

Izgradnja utvrde Medvedgrad usko je povezana s provalom Tatara koja se, kako se može saznati iz sačuvanih vrela, vrlo duboko urezala u pamćenje stanovništva i to ne samo na prostoru kojeg su Tataři opustošili već i većeg dijela Europe. U tad vrlo raširenom strahu da bi Mongoli mogli ponovno provaliti u Europu, papa Inocent IV. na zasjedanju Prvog lyonskog koncila 1245. godine, među pet problema, ili "boli", kako ih naziva, iznosi i problem upada Tatara (*De Tataris*). On opisuje pustošenja koje je učinio "bezbožan narod Tatara" i "opominje, moli i potiče" da se "što domišljatije pretražujući put i pristup odakle bi taj narod mogao doći" pripravi za obranu

gradeći utvrde na prikladnim mjestima u kojima bi se lokalno stanovništvo moglo skloniti.

Blizu Zagreba tada nije bilo utvrđenog grada u koji se moglo pohraniti crkveno blago i kamo bi se u slučaju opasnosti mogli skloniti ljudi. Tada još ni Gradec nije bio utvrđen, a nije postojao ni Popov toranj, koji je izgrađen nešto kasnije upravo u te svrhe. Zbog toga je zagrebački biskup Filip, čim je došao na mjesto biskupa, 1247. godine, užurbano započeo izgradnju utvrde «na istaknutom, upravo neosvojivom brežuljku na Medvednici». Biskup Filip nije imao zemljišta pogodnog za utvrdu, pa mu ga je dao kralj Bela IV., kojem je također bilo stalo do obrambenog uporišta u jugozapadnom dijelu kraljevstva. No, time su ujedno započele i nevolje oko pitanja vlasništva nad utvrdom. Kad je 1262. godine Filip bio imenovan nadbiskupom u Ostrogonu i zbog toga napustio ovo područje, kralj Bela IV. je uzeo Medvedgrad pod svoju vlast, da bi ga njegov unuk i nasljednik kralj Ladislav ponovno vratio Zagrebačkoj crkvi 1273. godine. Postupak je bio razumljiv. Strah od ponovne provale Tatara s vremenom je pao u zaborav, a s njim i interes kraljevskog dvora za udaljenu utvrdu. Uz to, tada su već bile dovršene zidine što su ih izgradili "građani slobodnog kraljevskog grada na brdu Grič". Održavanje Medvedgrada bilo je nesumnjivo vrlo teško i skupo opterećenje jer je crkva odahnula kad je sredinom četrnaestog stoljeća oslobođena "tereta utvrde Medvedgrad".

Sve do potresa u noći s 15. na 16. rujna 1590. godine, kad je pretvoren u ruševinu Medvedgrad je imao više vlasnika. Često je znalo doći i do sukoba sa stanovnicima obližnjih sela ili Gradeca. Tako su ostala zabilježena nasilja kaštelana Vilima Stamma, u vrijeme kad je vlasnik Medvedgrada bio knez Fridrik Celjski. Stamm je otimao stoku, robu, pa i same trgovce, puštajući ih tek kad bi za njih bila isplaćena otkupnina. Osjećao se toliko moćnim da je znao doći sve do gradskih vrata Gradeca i pucati na stražare.

Uz Medvedgrad vezane su i brojne legende. Jedna od najpoznatijih zasigurno je ona o crnoj kraljici koja je u njemu stanovala. Premda nije utvrđeno o kojoj bi se povijesnoj osobi moglo raditi, povjesničar Ivan Kukuljević navodi dvije moguće kandidatkinje, obje žene kralja Žigmunda Luksemburškog - Mariju i Barbaru Celjsku. Obje su živjele na Medvedgradu i imale razloga nositi crninu. Marija zbog žalosti za ocem Ljudevitom i ubijenom majkom Jelenom, a Barbara za svojom djecom. Uz crnu kraljicu se spominje i ogromni crni gavran, "s kojim je u čitavoj okolici zadavala veliki strah", jer je gavran navodno napadao ljude na koje bi se kraljica razljutila. Ispod Medvedgrada nalazi se Kraljičin zdenac, "na koji se i sam kralj često znao doći napiti hladne vode nakon šetnje ili lova na medvjede, veprove, jelene i srne, kojeg je tu često priređivao."

Sve do sredine prošlog stoljeća Medvedgrad je bio ruševina. U svibnju 1954. godine započeli su konzervatorski radovi, a njegova je rekonstrukcija započela 1981. godine. Tu je postavljen i spomenik hrvatskoj slobodi - Oltar hrvatske domovine, na kojem je 30. svibnja 1994. godine, predsjednik dr. Franjo Tuđman upalio vječnu vatru.

2. kralj Tomislav

Prvi hrvatski kralj. Vladao je u razdoblju od 910. do 928. Nekada, u razdoblju srednjeg vijeka država je značila područje na kojemu se poštovala kraljeva riječ. Početkom 10. stoljeća i Istok i Zapad Europe trpjeli su napade novih napadača. Istok je napadao bugarski vladar Simeon, a Zapad Mađari. To je pogodovalo hrvatskom vladaru. U Ljetopisu popa Dukljanina piše: „Za vladanja Tomislavova pokrene kralj Ugra (...) vojsku da ga savlada. Ali je i kralj Tomislav, hrabar mladić i snažan ratnik, vodio s njime mnogo ratova i uvijek ga je tjerao u bijeg.” Nakon što je porazio Mađare, Tomislav je proširio vlast na područje posavske Hrvatske, a to jedinstvo hrvatskih zemalja temelj je stvaranja hrvatskoga

kraljevstva. Osim područja Istre, sve su zemlje naseljene Hrvatima priznale Tomislavovu vlast, a Bizant mu je povjerio i upravu nad dalmatinskim gradovima u kojima je živjelo romansko stanovništvo. Prvi je povezoao većinu hrvatskog prostora pod jednom vlašću.

Spomenik kralju Tomislavu, rad kipara Roberta Frangeša Mihanovića, postavljen je na južnoj strani Tomislavova trga, nasuprot Glavnog željezničkog kolodvora 1947. godine.

3. Hrvatsko narodno kazalište

Jedna od najljepših i najreprezentativnijih zgrada u našem gradu, zgrada Hrvatskog narodnog kazališta, svečano je otvorena 14. listopada 1895. godine u nazočnosti cara Franje Josipa i brojnih uzvanika, najpoznatijih imena tadašnjeg kulturnog i političkog života Zagreba i Hrvatske. Bila je to druga zgrada izgrađena u Zagrebu upravo za kazalište.

Manje je poznato da je izgradnju prve, prave kazališne zgrade potaknula sreća. Potkraj studenoga 1832. izvučena je srećka Bečke lutrije broj 169884, a njen vlasnik zagrebački trgovac Kristofor Stanković, odlučio je premiju uložiti u

siguran posao - dao je na Gornjem gradu, na Markovom trgu izgraditi kazališnu zgradu. Bilo je to naime, vrijeme kada se takav prostor mogao vrlo unosno iznajmljivati. Svečano polaganje kamena temeljca obavljeno je sredinom kolovoza 1833. godine, a 4. listopada 1834. godine kazalište je bilo i službeno otvoreno. Sve do 1851. godine Stanković je zgradu iznajmljivao kazališnim družinama, a nakon toga prodao je gradu. Novac za njen otkup prikupljen je prodajom dionica domoljubnim građanima.

Potkraj stoljeća ta je zgrada postala stara i nepodesna. «Naše kazalište nema ni najmanju udobnost za općinstvo, jer su sjedala, lože i hodnici vrlo primitivni i nespretni, a o buffetu i toaleti, nema ni govora» - pisale su tadašnje novine. Razmišljalo se o izgradnji novog kazališta. Ideja je postala realnijom nakon što je barun Eduarda Jelačić 1871. godine oporukom prihod od svog imanja u Mađarskoj, kao i veliko gradilište na početku Ilice, ostavio za izgradnju kazališta. Ubrzo su uslijedili i brojni drugi prilozi gradskih dobrotvora, pa je utemeljeno i Društvo za gradnju novog kazališta. Kad je novac za izgradnju bio prikupljen, Zagrepčani su se podijelili oko lokacije nove kazališne zgrade. Dok su jedni bili da se ona gradi na početku Ilice, drugi su zagovarali izgradnju na tadašnjem Sajmištu. Rasprave su odgađale gradnju, no dugo razmišljanje imalo je i dobru stranu. Gradilište u Ilici, za koje se u vrijeme darivanja moglo dobiti 70

000 forinti, dvadeset godina kasnije prodano je za tri puta više – 200 000 forinti, a to je bila trećina svote kojom je izgrađena zgrada novog kazališta današnjeg ponosa Zagreba. Lokacija na Sajmištu, tada daleko izvan gradskog središta, bila je vizionarska misao tadašnjeg ministra bogoštovlja i nastave Izidora Kršnjavog. Taj je prostor postao jednim od najljepših gradskih trgova.

Zgradu su projektirali bečki arhitekti Helmer i Fellner, kao 32. kazališnu zgradu koju su gradili u Europi. Gradnja je trajala četrnaest mjeseci i svečano je otvorenje održano, kao što smo spomenuli, 14. listopada 1895. godine. Prvi je put tada i službeno podignut Bukovčev zastor Hrvatski preporod, a gledateljima su na otvorenju prikazana dva domaća djela: Miletićeva "Slava umjetnosti" i Zajčev "Nikola Šubić Zrinski". Nakon sedamdeset i dvije kazališne sezone, 31. siječnja 1967. godine, zastor u našem najvećem kazalištu se spustio kako bi se, tada vrlo trošna zgrada, obnovila. Za istaknuti je da, iako su arhitekti Fellner i Helmer izgradili čak četrdesetak kazališta u Europi i Americi, zgrada našeg Hrvatskog narodnog kazališta jedina je u svim pojedinostima sačuvala prvobitan izgled.

4. Crkva Svetog Marka

Kad je na prostoru današnjeg gornjeg grada, nastalo naselje Gradec, podignuta je ondje i crkva sv. Marka. Bila je to župna crkva Gradečana. Stradala je u mongolskom naletu 1242. godine i bila obnovljena najkasnije do 1256. godine. Na trgu oko crkve odvijao se glavni život grada. Tu je bila dnevna tržnica na kojoj su žene prodavale voće, povrće, sir, mlijeko, jaja... Ponedjeljkom i četvrtkom tu su se održavali tjedni sajmovi, a na Markovo, veliki godišnji sajam. Pokraj glavnog ulaza bio je pranger (sramotni stup). Na njega bi se vezali razni krivci, koje je osudio gradski sud, posebno lopovi - da ih svatko vidi i upozna, pa da ih se može čuvati. U crkvi ili pred njom je gradsko poglavarstvo polagalo prisegu, tu su prisezali i hrvatski banovi prigodom uvoda u službu. Prisezali su tu i svi građani kojima je gradski sud odredio prisegu u dokaz njihove neporočnosti. Gradski su cehovi pri njenim oltarima polagali svoje zastave... U crkvi su postojale i grobnice u koje su se, uz nadoknadu, pokapali "odličniji" građani. Kad bi se grobnice prepunile, kosti bi se pohranjivale u "Ossarium" - kosturnicu koja se nalazila ispod zvonika. Potkraj XV. stoljeća gradsko je poglavarstvo podiglo devet dućana prislonjenih na vanjske zidove crkve, te ih iznajmljivalo trgovcima, a i sami su župnici podigli tri svoja dućana. Stoljeće kasnije broj stanovnika je toliko porastao da je Markov trg postao premalen. Nastala je ideja da bi crkvu sv. Marka trebalo porušiti, tako proširiti gradski trg, a novu, veću, župnu crkvu predlagali su izgraditi pored župnog dvora (Markov trg 5). Samo je smrt biskupa Ivana Praksija, koji je ideju podržavao, tada spasila Markovu crkvu od rušenja.

Godine 1806. skupština je zagrebačke županije predlagala poglavarstvu grada da sruši crkvu sv. Marka *"jer je premalena i tijesna, grobnice zaudaraju, da se od njih može zaraziti javni zdenac koji se nalazio pored crkve, te da sajmišna buka i batine koje se dijele pred crkvom ometaju mise i druge crkvene obrede."* Navodi se da je i sam biskup sklon toj ideji, a da bi crkva sv. Katarine, svojom udobnošću i prostranošću mogla biti adekvatnom zamjenom. Na taj je prijedlog župnik crkve sv. Marka, Josip Karvančić napisao odlučan odgovor opovrgavajući točku po točku zahtjeva za rušenjem. Njegovo je mišljenje prihvatio i zagrebački biskup Maksimilijan Vrhovec, diplomatski uvjetujući pristanak na rušenje stare crkve samo pod uvjetom da gradsko poglavarstvo položi jamčevinu od 200 000 forinti za izgradnju nove župne crkve na Harmici. Nije prošlo puno vremena a o rušenju crkve se ponovno počelo razmišljati. Povod raspravi ovaj put je bio neophodan skupi popravak trošne kupole tornja. Na sreću i tada je prevladao razum, odnosno misao da crkvu ne treba srušiti, već pomoću zaklada prikupiti novac za njen popravak. Sredinom XIX. stoljeća gradsko je poglavarstvo podijelilo na pristalice rušenja i njegove protivnike. Više godina se o tome vodila rasprava u poglavarstvu i novinama. Godine 1876. gradonačelnik Vončina uspio je pridobiti većinu da se crkva temeljito obnovi. Obnova je započela 16. kolovoza 1876., a izvodio ju je poznati

arhitekt Herman Bollé. Još nije bila ni dovršena kada je 1880. godine potres rasklimao crkvene zidove i srušio trećinu svoda. Tada ponovljenu ideju da bi se crkvu sv. Marka ipak trebalo srušiti, spretno je i sretno otklonio gradski zastupnik Đuro Deželić. Radovi su nastavljeni i dovršeni 20. listopada 1882., pa je, devet dana kasnije, nadbiskup Josip Mihalović mogao posvetiti obnovljenu crkvu. Godine 1936. crkva se ponovno obnavljala, a svi planovi o njenom rušenju, na sreću, ostali su tek dijelom prošlosti.

Na krovu crkve nalaze se dva grba: Hrvatske (lijevo) i Zagreba (desno). Hrvatski grb sastoji se od tri dijela koji simboliziraju povijesne regije: Hrvatska (gornji lijevi), Dalmacija (gornji desni) i Slavonija (donji grb)

5. Autobusni kolodvor

Autobusni promet u Zagrebu ima vrlo dugu tradiciju. Iako je još davne 1844. godine Ivan Kovaček organizirao prvi javni prijevoz u gradu kolima "*Stellwagen*" koja su svaki sat, uz cijenu od 8 krajcara, vozila goste do njegovog kupališta na Sv. Ksaveru, pravim počecima autobusnog prometa u Zagrebu možemo smatrati 11. kolovoza 1927. godine, kada su pod imenom "Autobus-promet" uspostavljene prve autobusne linije u gradu. Jedna je vozila od Zrinjevca do Savskih kupališta, a druga od Zrinjevca preko Podsuseda u Samobor. Promet su obavljala tri autobusa marke "Lancia" koja su mogla prevesti tridesetak putnika. Tijekom slijedeće

godine u promet su se postupno uključivali i drugi autobusi. Tako se vrlo brzo autobusni promet ustalio na osam linija: Gornji grad - Jelačićev trg, Zrinjevac - Trešnjevka, Zrinjevac - Kanal (početak današnje Držiceve), Britanski trg - Pantovčak, Zrinjevac - Trnje, Zrinjevac - Trnje (preko Paromlinske), Zrinjevac - Vrapče - Podsused i Zrinjevac - Savska kupališta.

Tom prvom organizacijom autobusnog prometa građani nisu bili zadovoljni, a pokazalo se da ni autobusi nisu bili vlasništvo, već samo posuđeni tvrtki "Autobus - promet". Tada započinju zanimljivi događaji oko dodjele nove koncesije. Najprije ju je banska uprava, nakon dosta dvojbi dodijelila tvrtki "Barešić". Njeni vlasnici - Viktor i Mihovil Barešić se do tada nisu bavili prijevozom putnika već su zastupali strane trgovce automobila, no nakon dobivene dozvole koja je bila izdana na rok od deset godina, ozbiljno su se prihvatili posla i kupili dvadeset novih autobusa marke "BUICK" i "STEYR". Autobusi su imali dvadesetak sjedećih i isto toliko stajaćih mjesta. Dana 5. kolovoza 1930. godine tvrtka "Barešić" dobila je i provizornu dozvolu za obavljanje gradskog prijevoza. Provizornu, jer su Gradska općina i Gradska štedionica uputile žalbu na dodjelu koncesije. Građanstvo je naime bilo protiv toga da autobusni prijevoz obavlja privatna tvrtka, pa je naposljetku rješenje pronađeno 1931. godine kada je sklopljen kupoprodajni ugovor kojim je ZET otkupio autobuse, te uz tramvajski, preuzeo i autobusni prijevoz u gradu. Već u prvoj godini rada tih dvadeset autobusa prevezlo je milijun i pol putnika.

Autobusni se promet u početku vodio kao zasebno poduzeće, linije su bile samostalne i nisu bile povezane s tramvajima, pa je broj putnika svake godine bio sve manji. Takvo je stanje potrajalo sve do 1940. godine kada je provedena temeljita reorganizacija autobusnih linija. Tada se one uspostavljaju kao nastavci tramvajskih linija, a uveden je i zajednički tarifni sustav s prijelaznim kartama uz povoljnu cijenu. Te su promjene omogućile da broj prevezenih putnika ponovno dosegne broj od milijun i pol godišnje.

Drugi je svjetski rat doveo do očekivanih teškoća u održavanju i obustavljanju prometa na pojedinim linijama. Vozilo je samo jedanaest autobusa, no prevažano je sve više putnika. Poslijeratno razdoblje karakteriziralo je šarenilo tipova i marki autobusa koji su prevozili Zagrepčane. Bili su to uglavnom rabljeni MAN, Magirus, Sauer, Renault, Alfa Romeo, Škoda, Fiat, Om... Mreža se nadopunjavala novim linijama prema Studentskom gradu, Remetincu, Kozjaku, Cmroku i Šestinama. Od 1955. do 1961. godine vozila su zagrebačkim ulicama i četiri katna autobusa nabavljena u Londonu. Iako su bili vrlo stabilni nisu bili pogodni za Zagreb - konstruirani za lijevi promet nisu se mogli prepraviti za desnu vožnju, a zbog visine nisu mogli voziti na svim linijama u gradu. Potkraj pedesetih godina vozili su i autobusi Alfa Romeo s prikolicama u koje je stalo šezdesetak putnika. Ti "autobusni vlakovi", unatoč početnom oduševljenju ubrzo su zaboravljeni zbog bitno smanjenih manevarskih sposobnosti i bržeg trošenja autobusa koji su ih vukli. Njih će, potkraj šezdesetih zamijeniti suvremeniji zglobni autobusi, čije modernije inačice i danas susrećemo u gradskom autobusnom prometu.

Današnji autobusni kolodvor izgrađen je uoči Univerzijade, 1987. godine, na mjestu gdje je 1962. godine poduzeće „Tesar“ za samo pedeset dana izgradilo montažni kolodvor.

6. Željeznički kolodvor (Zagrebački glavni kolodvor)

Zagrebački Glavni kolodvor, najveća i najreprezentativnija željeznička građevina u Hrvatskoj, izgrađena je i svečano otvorena 18. kolovoza 1892. Velika je svečanost bila održana na sam rođendan cara Franje Josipa I., a uveličali su je brojni dužnosnici iz Austrije, Mađarske i Hrvatske. Pozvan je bio i sam car, no umjesto njega kolodvor je otvorio tadašnji predsjednik vlade, grofa Koloman Tisza. U čast velikog graditeljskog pothvata u banskim je dvorima bio priređen banket, a u hotelu «K caru austrijskome» svečano primanje. Željeznica u Zagrebu u to vrijeme nije bila nepoznanica. Prvi željeznički spoj sa svijetom

naš je grad dobio trideset godina ranije prugom Zidani Most – Zagreb – Sisak, koja je bila odvojak magistralne pruge Beč – Ljubljana – Trst. Tri godine kasnije Zagreb je povezan s Karlovcem, a 1870. s Budimpeštom. Prva kolodvorska zgrada u Zagrebu, Južni (danas Zapadni) kolodvor izgrađena je 1862. godine, dok je na mjestu današnje Pošte 2, bila izgrađena neugledna zgrada Državnog kolodvora (Zagreb MAV). Razvitak grada, oblikovanje raskošnih gradskih trgova «zelene potkove» i reprezentativnih palača na njima, nametnuo je potrebu izgradnje novog kolodvora koji bi bio «na ures Zagrebu». Projektirao ga je Ferenc Pfaff, ondašnji cijenjeni mađarski stručnjak prema strogim arhitektonskim propisima neoklasicističkog stila, strogo simetrične kompozicije i s pažljivo odabranim dekorativnim elementima uz poštivanje funkcionalnosti prostora. Izgrađen je u nepunih godinu i pol i to uz, nije naodmet naglasiti, cijenu deset posto nižu od ugovorene. Nažalost Pfaffov projekt nije bio realiziran do kraja. Izgradnja cestovnog podvoznjaka ispod glavnog predvorja, zbog čega je i spuštена razina dijela Tomislavova trga, radi povezivanja sjevernog i južnog dijela grada nije bila izvedena. Zbog toga se s vremenom kolodvor pretvorio u svojevrsnu prepreku širenja grada prema jugu. Premještanje teretnog prometa na Ranžirni kolodvor, izgradnja pješačkih nathodnika i pothodnika, modernizacija kolosijeka i uređaja bili su samo niz, nažalost neuspjelih pokušaja rješenja ovog problema. Rekonstrukcije poput one uoči Univerzijade 1987. godine u kojoj je pod motom modernizacije, glavna zgrada iznutra posve ogoljena, samo su još jedan dokaz da probleme ne treba rješavati improviziranjem.

7. Zlatna bula – Bela IV. iz 1242.

Godine 1242. hrvatsko ugarski kralj Bela IV. svojom je ispravom, kasnije nazvanom Zlatna bula, Zagrepčanima dao slobostine, koje su postale temeljem i omogućile daljnji razvitak našeg grada. Kao što je poznato Zagreb je nastao spajanjem dva srednjovjekovna grada. Starijeg, Kaptola koji se prvi put spominje 1094. godine i mlađeg Gradeca kojem je upravo Zlatna bula udahnuła život. Koji su to razlozi potaknuli Belu IV. da podari naš grad tada tako značajnim naslovom? Kada je Bela IV. 1235. godine stupio na prijestolje imao je trideset godina. Namjeravao je vratiti poljuljani ugled kraljevskog dostojanstva i slomiti

moć velikaša. Međutim u tome ga je preduhitрила provala Tatara početkom 1241. godine. Polazeći iz daleke Azije pod vodstvom Batu kana, Tatari su u osvajačkom pohodu prošli kroz ruske ravnice, opustošili Poljsku i 1241. godine upali u Ugarsku. Na rijeci Šajo potukli su kraljevu vojsku i započeli nemilosrdno pljačkati po čitavoj ugarskoj. Bela IV. se s obitelji sklonio u Hrvatsku i iz Zagreba tražio pomoć od kršćanskih vladara. Iako skromnih mogućnosti, Zagrepčani su dostojno ugostili kralja, njegovu obitelj i njihovu pratnju, koji su se kod njih sklonili. Kada su se zimi 1242. godine zamrzle rijeke, Tatari su prešli preko Dunava i Drave slijedeći kralja. Kad su se približili Zagrebu, Bela se povukao prema moru, a Tatari došavši do tada nekog i slabo utvrđenog grada, bez teškoća su ga porušili i spalili.

Bela je zakloništa potražio ponajprije u tvrdom Klisu, zatim Splitu, Trogiru i susjednim otocima. Svi naponi Tatara da osvoje utvrđene gradove i uhvate kralja ostali su bez uspjeha. Potkraj ožujka 1242. stigla im je vijest da je u Aziji umro vrhovni kan Ogotaj, pa se vraćaju u Aziju, kako bi sudjelovali u borbi za njegovog nasljednika. Posljedice tatarske provala bile su strašne. Zemlja je bila opljačkana, raseljena i pusta. Nitko je nije obrađivao pa je zavládala glad i kuga. Na povratku u Ugarsku Bela je to sve vidio, kao i spaljeni Zagreb.

Vidjevši u kakvom mu je stanju država, odlučio je ojačati je. Protekli događaji pokazali su da se samo dobro utvrđeni gradovi mogu oduprijeti neprijatelju. Zbog toga Bela dodjeljuje kraljevske privilegije nizu gradova. Zlatna bula od 16. studenoga 1242. godine odnosila se na stanovnike brda Gradec (Grech). Dobivene povlastice donosile su određenu samoupravu: pravo biranja gradskog poglavara, suca, trgovanja i sajmovanja. Obveza koja je išla uz to bila je vrlo teška. Trebalo je izgraditi i održavati čvrste gradske zidine. Bula je ujedno bila i osnovni gradski zakonik prema kojem se sudilo. Gradski sud smatrao se svetinjom, a kazne što ih je izricao bile su, kao i u ostalom dijelu srednjovjekovne Europe, vrlo oštre i okrutne. Izricane su i za prijestupe koji se danas ne smatraju kažnjivim djelom. Uspostavljena je bila i redarska služba u gradu, kojoj je na čelu bio kaštelan ili porkolab. Isprave koje je izdavala gradska uprava bile su ovjerene gradskim pečatom, dobivenim vjerojatno s kraljevskim privilegijama. Svoju obvezu izgradnje zidina građani su izvršili 1266. godine. Nakon toga unutar grada izgrađene su mnoge kuće i doselili su se brojni obrtnici, stranci i domaći ljudi. I dok je već u drugoj polovici 13. stoljeća većina slobodnih kraljevskih gradova izgubila svoje privilegije i potpala pod vlast plemića, Gradec je sačuvao svoju podređenost izravno kraljevskoj vlasti. Kontinuirano tijekom stoljeća građani Gradeca donosili su Zlatnu bulu na potvrdu kraljevima. Potkraj 16. stoljeća, do tada vrlo izraženo suparništvo i neslaganje Gradeca i Kaptola, pomalo je nestalo i sve se češće spominje zajedničko ime grada - Zagreb. Tijekom vremena on postaje političko središte i glavnim gradom Hrvatske i Slavonije.

8. košarkaš Cibone - Dražen Petrović

Jedan od najboljih europskih košarkaša - legendarni igrač Cibone i kapetan hrvatske košarkaške reprezentacije čije ime nosi trg i dvorana na uglu Tratinske i Savske ceste. Rođen je u Šibeniku 1964. godine, a poginuo u prometnoj nesreći pokraj Ingolstadta u Njemačkoj 1993. godine. Godine 1990. postao je član NBA „Portland Trail Blazersa“. Svoj je fenomenalan talent pokazao dvije godine poslije u „New Jersey Netsima“. Ne samo da je te 1992. bio najbolji šuter tima a pogotovo trica, nego i najbolji Europljanin koji je dotad igrao u NBA ligi.

Godine 2006. je u njegovu čast u Zagrebu otvoren muzej i memorijalan centar "Dražen Petrović", uz košarkašku dvoranu koja također nosi njegovo ime.

9. spomenik Antunu Gustavu Matošu

Rođen u Srijemu 1873., a 1875. doselio se s roditeljima u Zagreb, pa je znao reći da je: *"Bunjevac porijeklom, Srijemac rodom, a Zagrepčanin odgojem"*. Bio je učenik gornjogradske gimnazije. Napisao je dvadesetak što tiskanih, što neobjavljenih knjiga: od pripovijedaka, feljtona i putopisa, do pjesama, kritika i polemika.

Spomenik je rad kipara Ivana Kožarića iz 1978. Postavljen je na Strossmayerovom šetalištu na Gornjem gradu.

10. spomenik Petrici Kerempuhu

Ime Petrice Kerempuha prvi put se spominje u knjizi Jakoba Lovrenčića, tiskane 1834. godine u Varaždinu. Novi značaj ovaj narodni tribun i zabavljač dobio je u knjizi Miroslava Krleža 'Balade Petrice Kerempuha'. Riječ je o jednom od najznačajnijih likova hrvatske književnosti, a kipar Vanja Raduš posvetio mu je spomenik koji je postavljen na zagrebačkoj Opatovini.

11. Mirogoj

Sredinom devetnaestog stoljeća naš grad još nije imao svoje središnje groblje. Kad bi neko umro zvonilo bi malo zvono na crkvi sv. Marka, a građani bi se okupljali oko crkve da bi saznali tko je umro i gdje će biti pokopan. Svaka crkva, odnosno vjerska župa tada je imala svoje groblje na koje bi se pokapani samo njeni članovi. Stoga je župljanin i prije smrti mogao zakupiti grobno mjesto i urediti svoj grob. No najčešće ni to nije bilo potrebno jer je već od ranije svatko imao grob u koji su bili pokapani njegovi preci. Vojnici nisu mogli

biti pokapani s građanima pa su imali svoje zasebno «Soldako groblje», dok je gradska sirotinja pokapana na Siromaškom ili Uboškom groblju u Vinogradskoj (kod današnje bolnice). Najelitnije je svakako bilo Jurjevsko groblje.

Mirogoj je u to vrijeme podsjećao na pustoš obraslu rijetkim šumarcima, a samo ponegdje se mogao vidjeti kakav posjed ili zdanje. Čitavo je područje pripadalo vlastelinu Miroslavu Heruku Mirogojskom prema kome je i dobilo ime. Godine 1850. kupio ga je Ljudevit Gaj i dao urediti vododerine, iskriti dio vinograda i šuma, te zasaditi perivoj. Staru kuću koja se nalazila na posjedu preuredio je u ljetnikovac, pa su stari Zagrepčani taj predio počeli nazivati Mirogaj ili Gajevac. Za njegovo uređenje Gaj se toliko zadužio da taj dug do smrti nije uspio vratiti. Zbog toga je nakon njegove smrti održana javna dražba na kojoj je imanje prodano kako bi se dug vratio vjerovnicima. Posjed je 1873. godine kupila gradska općina s namjerom da na njemu uredi javno gradsko groblje. Kao što je i bilo za očekivati javnost je različito reagirala. Neki su ideju odobravali, a neki žestoko prigovarali «što se još jedan od najljepših uresa zagrebačke okolice» zauzima grobljem. Uz to, govorili su da je predaleko i zbog toga nepodesno. No unatoč prigovorima, groblje je bilo uređeno i 6. studenoga 1876. godine blagoslovljeno i predano općinstvu. Prvi pokojnik na novom groblju postao je Miroslav Singer, poznati zagrebački učitelj mačevanja i tjelovježbe. U Zagreb je stigao 1859. godine i zaposlio se u privatnoj vježbaonici koja se nalazila na Južnoj promenadi, današnjem Strossmayerovom šetalištu, gdje je i imao unajmljenu sobicu. Igrom slučaja oko njegove smrti nastalo je čitav niz nesporazuma i pitanja, te ni do danas nije potpuno jasno, kada je i od čega umro, te kada je pokopan. Zanimljive podatke o tome donosi spomen knjiga o Mirogoju izdana 1973. godine povodom stogodišnjice središnjeg gradskog groblja.

U matičnim knjigama župe Sv. Marka upisano je da je dan smrti bila nedjelja 5. studeni 1876., a dan pogreba 7. studeni, dok se za mjesto smrti navodi bolnica "Barmherzige Bruder" (Milosrdne braće). Kao uzrok smrti navodi se apoplexia (kap). Prema istraživanju Milivoja Radovića, diplomiranog inženjera agronomije i bivšeg učitelja mačevanja koji se zainteresirao za životopis prvog zagrebačkog učitelja mačevanja, Singer se nehotice otrovao plinom u svojoj unajmljenoj sobici, u subotu 4. studenoga 1876. godine. Zgrada u kojoj je stanovao bila je priključena na plin iz plinare u Gundulićevoj ulici, a cijev u Singerovoj sobi imala je na kraju dva otvora-pipca za dva priključka. Singer je jedan pipac zatvorio, a drugi nehotice otvorio i tako se otrovao. Klesar je na nadgrobnom spomeniku za datum smrti uklesao 1. studenoga, pa se taj datum pronalazi i u kartoteci «Gradskih groblja».

Tada mali Zagreb priredio je Singeru veliki sprovod. Povorka u kojoj su bili učenici svih škola, te mnoštvo građana, krenula je iz Bolnice milosrdne braće u 16 sati, a na groblje stigla kad je već padala večer. Dan je bio vrlo hladan. Na groblju se od pokojnika oprostio pravnik Ivan Vonina. Svirala je vatrogasna glazba i pjevao učiteljski pjevački zbor. Već je bila pala noć kad su se okupljeni uz svjetlo baklji vratili u grad.

12. pošta

Nekada su poštari bili vrlo važni i cijenjeni. Donosili su vijesti i poruke, koje su za svako društvo oduvijek bile važne. Bez vijesti o zbivanjima, događajima i novim ljudskim spoznajama čovječanstvo bi zasigurno ostalo na početku svog razvitka. Početke tog časnog zanimanja pronalazimo još u starom vijeku. Tada su ga obavljali glasnici (lat. cursores), koji su bili zaduženi za prijenos poruka između gradova. "Ni snijeg, ni kiša, ni žega dana, ni tama noći ne mogu zaustaviti te glasnike na njihovu putu..." opisivao je njihov rad grčki povjesničar Herodot još prije dvije i pol tisuće godina. O tim prvim glasnicima postoje tek rijetki zapisani podaci, najčešće indirektni, jer su taj posao obavljali ljudi

raznih zanimanja i u raznim prigodama. Glasnika je bilo i u starom Zagrebu. O jednom je ostala zabilježka u računskim knjigama, gdje se spominje neki Flancin koji je prenosio banova pisma iz Zagreba u Varaždin i za taj posao dobivao po 120 denara. Postojali su i gradski glasnici - prezivači (lat. precones) koji bi izvikivali na ulicama i trgovima poruke gradske općine stanovništvu. Hodali bi gradom, bubnjajući okupljali puk i nakon toga uzvikivali «Daje se na znanje...». Dostavljali su i pisma, najčešće naredbe gradske uprave, pa ih se može smatrati prethodnicima današnjih suvremenih gradskih listonoša. Bilo je to

vrijeme kada su se razmjenom pošte bavili i mesari. Oni su radi osiguranja proizvodnje i plasmana dobara, često obilazili i vrlo daleka tržišta, pa su usput prenosili i pisma. Takve su "mesarske pošte" bile posve uobičajene u Njemačkoj i za pretpostaviti je da su djelovale i u našem Zagrebu, osobito zbog razvijenosti zagrebačkog mesarskog ceha, kao i nazočnosti brojnih stranih mesara na zagrebačkom tržištu. Takva se stara glasnička služba održala sve do pojave suvremene pošte. Njene je početke kod nas postavio austrijski Ratni savjet u Grazu. To novo poglavlje u povijesti pošte, ne samo u Zagrebu već i čitavoj Hrvatskoj, započelo je 29. srpnja 1529. godine, kada je osnovan prvi vojno-kurirski poštohod od Beča do Zagreba. U stoljećima koja su uslijedila poštanska se služba dalje razvijala, o čemu postoje brojni pisani dokazi. Tako u predračunu izdataka za obranu granice od 1. ožujka 1553. godine postoji predviđen izdatak za "dva poštošose s dva konja u Zagrebu", a 1571. godine prvi put se imenom spominje poštanski majstor zagrebačke pošte - Adam Spičko. Na temelju prijava na natječaj za poštanskog majstora iz 1660. godine može se saznati da su za poštanski posao bili zainteresirani i ljudi iz bogatih građanskih slojeva, te da se dobro pazilo da na taj položaj bude izabrana pouzdana i imućna osoba. No sve do polovice 19. stoljeća razmjena pisama i drugih informacija na ovim je prostorima bila relativno skromna. Pošta je iz Beča dolazila dva puta tjedno, a o svim poslovima vezanim uz nju brinuo se samo jedan poštanski majstor. Od 1804. godine uvedena je poštansko-putnička kočija (džilansa) koja je svaki treći dan odlazila iz Zagreba u Beč i uz poštu bi mogla povesti do tri putnika. Ni zahtjevi, odnosno potrebe nisu bile veće. Međutim u drugoj polovici devetnaestog stoljeća započinje ubrzani razvitak. Tada je stvorena prva nacionalna poštanska uprava u Hrvatskoj sa sjedištem u Zagrebu. Suvremeno doba poštanskoj službi donosi nove izazove. Naime, odavno smo već prestali pisati pisma, pa poštarima preostaje donositi samo račune i mirovine. Za očekivati je da će im u skoroj budućnosti i taj posao preuzeti banke. Tada će nestati još jedne slike našeg Zagreba - jutarnje vrele listonoše koji s velikim crnim kožnim torbama izlaze iz Glavne Pošte i razilaze se po čitavom gradu.

13. Zdenac života

„Zdenac života“, rad kipara Ivana Meštrovića postavljen je ispred zgrade Hrvatskog narodnog kazališta 1912. godine. Zanimljivo je da je u vrijeme svoga nastanka »Zdenac života« golotinjom izazvao prosvjede konzervativnih Zagrepčana. U njemu je Meštrović postigao rijetko uspješnu sintezu skulpture i prostora. Izvanredno isklesana tjelesa nepoznatih likova, što optočuju stijenke zdenca, simbolično »zarobljuju« i univerzalni izvor života – vodu, tvoreći sretnu sintezu! „Zdenac“ je vješto postavljen u prostor ispred HNK tako da omogućava razgled sa svih strana i poziva promatrača na dodir skulpture. Zagrebčani su se generacijam oslanjali na Meštrovićeve likove, kao na neke svoje stare gradske „brončane prijatelje“, uspjeli su „izlizati“ površinu skulptura, koje su samim time zadobile zaseban čar! Najmilovanije su to skulpture u Zagrebu.

14. sportsko-poslovni centar Cibona (dvorana „Dražena Petrovića“)

Dvorana u kojoj Cibona igra domaće utakmice od 4. listopada 1993. godine nosi ime legende, ne samo europske, već i svjetske košarke, Dražena Petrovića. Sportsko-poslovni centar Cibona (zajedno s tornjem u kojemu su poslovni prostori), izgrađen je u rekordno kratkom vremenu uoči Svjetskih studentskih igri, Univerzijade 1987. Dvorana je službeno otvorena 30. lipnja 1987. godine, a prva europska utakmica koju je Cibona odigrala u novoj dvorani bila je protiv finskog Kotkana u Kupu Radivoja Koraća 14. listopada 1987. godine. Na tom susretu Dražen Petrović je postigao 62 koša, najviše u klupskoj povijesti na jednoj europskoj utakmici.

15. stadion NK Dinamo u Maksimiru

Stadion u Maksimiru službeno je otvoren 5. svibnja 1912. godine. Tijekom 87 godina preuređivan je nekoliko puta. U jesen 1997. na istočnu i južnu tribinu postavljena su sjedala. Prigodom posljednjeg "face liftinga", koji je izveden godinu dana poslije, srušena je stara sjeverna tribina. Na njezinom mjestu izgrađena je nova, komfornija tribina, kapaciteta 10 965 mjesta. Novi "sjever" krasi i 15 000 kvadratnih metara 200 metara dugačke, ostakljene zgrade s poslovnim prostorima koja gleda na Maksimirsku cestu.

16. Radio televizija Zagreb (Hrvatska radio televizija)

Tog su 15. svibnja 1926. godine, u 20,25 zadržale ruke mnogih Zagrepčana dok su pridržavali slušalice iz kojih se čula, sada već povijesna, najava spikerice Božene Begović «Halo, halo, ovdje Radio Zagreb». Tom je najavom i zvucima «Lijepe naše» prije sedamdeset i pet godina započelo emitiranje radio programa u našem gradu. Dogodilo se to samo pet i pol godina poslije osnivanja prve radio postaje na svijetu, utemeljene u Pittsburghu 2. studenoga 1920. godine. Takvu usklađenost sa svjetskim trendovima naš grad može zahvaliti skupini zanesenjaka i ljubitelja radija na čelu s astronomom i fizičarom dr.

Otonom Kučerom koji su 1924. godine osnovali Radio-klub Zagreb. U Zagrebu je tada bilo registrirano tek pedesetak radioprijamnika. Nakon dvogodišnjeg iščekivanja, oni su 26. ožujka 1926. godine uspjeli ishoditi koncesiju za osnivanje radio postaje, a 1. svibnja 1926. održali utemeljiteljsku skupštinu dioničarskog društva Radio Zagreb. Od tvrtke «Telefunken» na otplatu je kupljena oprema i započelo emitiranje. Program je u početku trajao devedeset minuta dnevno. Čitale su se zagrebačke dnevne novine i prenosile glazbene emisije stranih radio postaja. Prvo javljanje u živo bila je reportaža sa svečanosti otkrivanja spomenika J. J. Strossmayeru, 7. studenoga 1926. Deset dana kasnije prenošena su opere "More" i "Rusalka" iz HNK i misa iz crkve sv. Marka. Ubrzo nakon toga počinju živu prijenosi nogometnih utakmica i drugih sportskih događaja. Godine 1928. emitiran je prvi prijenos iz Varaždina, čime se Radio Zagreb prvi put izravno oglašio izvan Zagreba. Razvijala se programska suradnja i s brojnim međunarodnim postajama. Uvođenje domaćeg radio programa potaklo je otvaranje posebnog radio-fonskog odjela kod Kastnera i Öhlera u Ilici. Iako se Zagrepčanima tu nudio veliki izbor, tada ne baš jeftinih, radioprijemnika većina je vijesti i glazbu s radija slušala na javnim mjestima, najčešće kavanama, koje su upravo radio prijemnikom privlačile goste. Program je tijekom vremena postajao sve kvalitetniji, a isto tako i njegov prijam. Godine 1934. odašiljač je s Gornjega grada premješten na obalu Save, a 1941. pojačan na 10 KW. Od 1949. godine Radio Zagreb emitira na srednjem valu, da bi se 1957. premjestio na UKV područje.

Trideseta obljetnica Radija Zagreb, 15. svibnja 1956. donijela je novi značajni iskorak. U Tomislavovom domu na Sljemenu proradio je prvi televizijski odašiljač u ovom dijelu Europe. Ljepša proslava obljetnice radija nije se mogla ni zamisliti. Građani Zagreba dobili su svoju televiziju. Program je u početku išao samo četiri puta tjedno i to emisijama iz Graza i Italije, no već je u rujnu prijenos svečanog otvorenja Zagrebačkog velesajma pokazao da je sve spremno za redovno emitiranje. Ono je započelo 29. studenoga 1956. godine.

Televizija je postajala sve jača i utjecajnija. U Šubićevoj je opremljen i počeo s radom novi veliki studio, dok se istovremeno putem satelita "Telstar" preuzimao inozemni program. Od 1966. počinje emitiranje u boji. Prve su emisije snimane u rimskom studiju talijanske Televizije RAI i preuzimane izravnom vezom. Nakon desetogodišnjeg stvaranja zajedničkog TV dnevnika u sklopu tadašnje Jugoslavije, 1. listopada 1968. godine Televizija Zagreb počinje emitirati vlastiti TV dnevnik. Godine koje su uslijedile zapamćene su po kvalitetnom rastu i programskih i kadrovskih potencijala. Ranije je većina zaposlenika na Televiziju dolazila s Radija, a od tada se u oba medija zapošljavaju visokoobrazovani novinari i inženjeri koji dolaze izravno s fakulteta. Sedamdesete su godine prolazile u eksperimentalnom emitiranju Drugog TV programa, početku cjelodnevnog emitiranja Radio Zagreba i sjedinjavanju pogona na jednoj lokaciji. Do tada su redakcije i pogoni bili su rastrkani na više od dvadeset mjesta u gradu. Gradnja Doma RTV-a započela je 2. travnja 1975. godine. Na Prisavlje, gdje je građen, od 1983. godine postupno su se preselili svi dijelovi programa i tehnike. Godine 1990. Radiotelevizija Zagreb postaje Hrvatska radiotelevizija.

17. Jarunsko jezero

Rekreacijsko-sportski centar Jarun prostire se na 240 ha od čega na Veliko i Malo jezero otpada čak 30 posto. Srednja dubina jezera je oko 4 m, a voda je čista jer dolazi iz šljunčanih slojeva savskog aluvija. Tijekom cijele godine redovito se i laboratorijski ispituje. Jarun ima i svoje otoke: *Otok Univerzijade*, *Otok Trešnjevka*, *Otok hrvatske mladeži*, *Otok veslača*, *Otok divljine* i *Otok ljubavi*. Plaže su šljunčane i čiste, dugačke oko 2.500 m. Na njima odjednom može boraviti do 20.000 kupaca. Regatna staza (2250 m) pruža idealne uvjete za sve vrste športskog veslanja na mirnim vodama.

18. Kamenita vrata

Svakog 31. svibnja Zagrepčani se okupljaju u katedrali kako bi iskazali svoje štovanje i zahvalnost Majci Božjoj Kamenitih vrata. Godine 1991., na prijedlog gradskog poglavarstva i tadašnjeg gradonačelnika Borisa Buzančića, kardinal Franjo Kuharić je i službeno Majku Božju Kamenitih vrata proglasio zaštitnicom našeg grada. Od tada je njeno štovanje obogaćeno i javnim obilježavanjem - procesijom kroz gradsko središte. Nakon svete mise u katedrali održava se procesija Bakačevom ulicom, preko glavnog gradskog trga, Ilice, Mesničkom do Trga sv. Marka. Građani

Zagreba se Majci Božjoj Kamenitih vrata obraćaju već više od dva i pol stoljeća, a početak te tradicije povezan je uz veliki požar koji je buknuo u našem gradu 30. svibnja 1731. godine. Vatra je tada buknuo u sjemeništu sv. Josipa na Gornjem gradu i ubrzo se proširila, pa su izgorjele sve kuće u Kamenitoj, Opatičkoj i Jezuitskoj ulici, a i sama tadašnja gradska bolnica. Gorio je i krov na tornju crkve sv. Katarine, ali su ga Isusovci uspjeli ugasiti. Bilo je i eksplozija jer se u nekim kućama našla veća količina puščanog praha. Kao što se zbog vjetra moglo i pretpostaviti, drugog se dana vatra iz Gradecca proširila na Kaptol. Predaja kaže da su tada po prvi put Gradečani priskočili u pomoć stanovnicima Kaptola u gašenju vatrene stihije. Do tada bi jedni druge u takvim prilikama samo promatrali, gotovo radujući se nevolji susjeda. Takav obrat u odnosima pripisali su neobičnim događajima u Kamenitim vratima.

Tamo je, u stanu iznad vrata živjela udovica Modlar. U požaru su izgorjeli svi drveni dijelovi zgrade, kao i sve udovičine stvari. Kad je treći dan nakon požara ona pregledavala zgarište svog stana, u pepelu je pronašla neoštećenu sliku sv. Marije. Izgorio je samo njen drveni okvir. O tome se ubrzo pročulo po čitavom gradu i naši su sugrađani to smatrali velikim čudom. Na slici o kojoj je riječ Blažena Djevica Marija u lijevoj ruci drži žezlo, a desnom Isusa, koji u ručici ima kraljevsku kuglu. Pod nogama joj je polumjesec a iz oblaka vire dva anđela. Autor slike je nepoznat, no dobri poznavatelji tvrde da je to vrijedno djelo nepoznatog domaćeg slikara iz 17. stoljeća.

Budući da se slika čudom održala u požaru, pripisana joj je posebna moć, a pobožna udovica Modlar dala joj je pod svodom Kamenitih vrata podići mali oltar, te je na njega postavila i tako omogućila

svim sugrađanima da joj se približe i štuju. Bravarski majstor Ivan Juraj Chorth izradio je 1758. godine umjetnički kovanu rešetku koja štiti oltar, a koja se ubraja u najveće i najljepše primjerke barokne kovačke umjetnosti u sjevernoj Hrvatskoj. Sama je slika temeljito i stručno obnovljena 1981. godine.

Majci su se Božjoj u Kamenitim vratima mnogobrojni pobožni građani počeli zavjetovati, te nakon ispunjenja njihovih molba zahvaljivati. Ta se tradicija sačuvala do danas. I danas tu gore brojne svijeće, a čitav je zid Kamenitih vrata prepun natpisa kojima se građani zahvaljuju Majci Božjoj na pomoći. Tijekom čitavog se dana u prostoru Kamenitih vrata mogu vidjeti ljudi koji se tu mole i pale zavjetne svijeće na za to posebno određenom prostoru. Prolaznici se obavezno prekriže ili skidaju kape i šešire. Prema predaji tako su se i nekadašnji stanovnici Kaptola i Gradeca zahvalili Majci Božjoj Kamenitih vrata što ih je pomirila i zavjetovali se pred njenom slikom da će ubuduće živjeti u miru, slozi i međusobno si pomažući. U tom je duhu i dr. Velimir Deželić ml. napisao stihove :

Zaštitnica Griča i Kaptola,
Zagreba grada i sviju Hrvata,
Neka bude sada i navijeke
Majka Božja od Kamenitih vrata.

19. Trg bana Jelačića – Manduševac

Trg bana Josipa Jelačića ima svoju funkciju od XVII. stoljeća kada je nastao, a građevine koje ga danas obrubljuju nastale su u razdoblju dugom stotinu godina. Zato ih odlikuje mješavina stilova - od klasicizma i secesije do modernizma. Najstarija je zgrada na broju 15, iz 1827. godine.

Susret s Trgom donosi i legende oko nastanka imena grada. Jedna od njih govori kako je Zagrebu ime dodijeljeno iz slučajnoga susreta u kojem je "jedan ban uzviknuo djevojci što je stajala kraj vrela: Mandušo, ZAGRABI! pa odatle prozvano je to vrelo Manduševac, a mjesto Zagreb."

20. Nacionalna i sveučilišna knjižnica

Osnovana 1607. godine, u ovu zgradu useljena 1995. godine. Zametak imovine seže u godinu 1607. kad su se isusovci smjestili na Gradecu sa svojom rezidencijom i gimnazijom, od 1611. kolegijem. Iz iste godine datiraju podaci o prvim upisanim knjigama, a poznato je da je već prije 1645. Knjižnica imala posebnu dvoranu, knjižničara i pravila o čuvanju i posuđivanju knjiga. Poveljom cara Leopolda I iz 1669. Gimnazija sa studijem filozofije postiže akademski stupanj i dobiva naziv Academia Zagrabienensis. Najprije je bila smještena u zdanju napuštenoga dominikanskog samostana na današnjem

Katarininom trgu 5. Ukinućem isusovačkog reda 1773. kolegij nastavlja provizornim radom do 1776. kada Knjižnica prelazi u sastav Kraljevske zagrebačke akademije znanosti (Regia Academia Zagrabienensis) kao

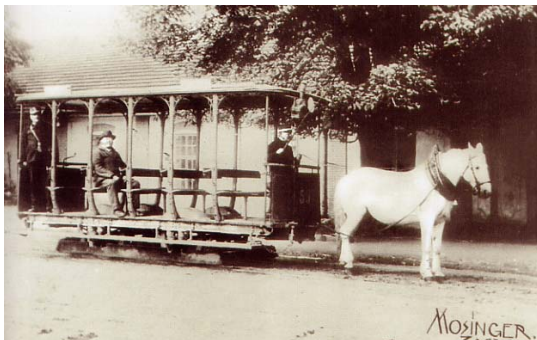
visoke škole za pravo, filozofiju i teologiju. Godine 1777. obogaćena je velikim oporučnim poklonom povijesnog sadržaja kanonika Adama Baltazara Krčelića koji u svojoj darovnici nalaže da knjige budu dostupne široj javnosti. Nacionalno značenje Knjižnica je službeno počela stjecati odredbama o obveznom primjerku (1816. i 1837.). Antun Kukuljević pridijeva joj 1837. latinsko ime - Nationalis Academica Bibliotheca - kojim ističe dvojnost njezinih funkcija (kao obrazovne i nacionalne knjižnice) koje do danas komplementarno razvija i ističe u svom nazivu. Godine 1816. stječe pravo besplatnog primjerka tiskovina iz tiskare Sveučilišta u Pešti, a od 1837. i iz cijele Hrvatske i Slavonije. Osnutkom Sveučilišta Franje Josipa I 1874. Akademijina knjižnica (Bibliotheca Regiae Academiae Zagrabienensis) prestaje djelovati, te dobiva naziv Sveučilišna čime joj se - kao sastavnom dijelu Sveučilišta - intenzivira važnost i uloga u visokoškolskoj nastavi. Godine 1913. Knjižnica ponovo mijenja lokaciju. Iz zgrade današnjeg Rektorata s oko 110.000 svezaka knjižnične građe seli u impresivno secesijsko zdanje, na trg Marka Marulića 21, u prvu zgradu koja je podignuta samo za potrebe knjižnice. Projektirana za fond od 500.000 svezaka ubrzo je prerasla svoje potrebe i postala pretijesnom za pohranu 2,500.000 svezaka - knjiga, časopisa, novina, te posebno vrijednog fonda svojih zbirki. Izgradnja nove zgrade Nacionalne i sveučilišne knjižnice započela je, nakon višegodišnjih priprema, polaganjem kamena temeljca (akademici Andro Mohorovičić i Ivan Jurković) 5. svibnja 1988. Unatoč brojnim teškoćama, pa i nametnutom joj ratu, Republika Hrvatska uspjela je dovršiti izgradnju planiranog dijela zgrade - simbola nacionalne memorije kulture hrvatskog naroda. Naš Panteon hrvatske knjige svečano je otvoren 28. svibnja 1995. u okviru proslave pete obljetnice Dana državnosti Republike Hrvatske.

21. Trg bana Jelačića

Trg bana Josipa Jelačića glavni je zagrebački trg. Tijekom povijesti više puta je mijenjao ime. Prvo duguje izvoru Manduševac, jer je godine 1641. odlukom gradske uprave i stvoren kao sajmište (trg) uz izvor. Gradec i Kaptol postali su, naime, pretijesni za sve življe i bogatije sajmište, pa je trgovanje preseljeno ispod njihova podnožja. Rastom grada i sajmište Manduševac se oblikovalo, dobivalo na značaju i od gradskoga predgrađa pomicalo se prema svojoj budućnosti - postajalo je središtem grada. Drugo mu je ime nametnula uvozna carina koja se tu ubirala na robu, jer su po toj "harmici", tridesetnici, prozvali i cijeli trg. Harmica je već bila omeđena kućama sa sjeverne i istočne strane. Krajem XVIII. stoljeća na Harmici je izgrađena velika bolnica na koju danas podsjeća kapela Ranjenoga Isusa u Ilici 1. Burna sredina XIX. stoljeća opet je trgu izmijenila ime u Trg bana Jelačića (1848). Nakon Drugoga svjetskog rata komunističke vlasti su trgu promijenile ime u Trg Republike, te s njega 1947. godine, uklonile spomenik bana Josipa Jelačića koji je ponovno svečano vraćen i postavljen 1990. godine. Tako je trgu opet vraćeno staro ime.

23. Zagrebački tramvaj

Dana 5. rujna 1891. godine Zagreb je doživio veliku senzaciju. Nakon višegodišnjih priprema i žurnog rada posljednjih mjeseci, gradu je u 13 sati predan u promet prvi konjski tramvaj. Bilo je zamišljeno da se to dogodi još 15. kolovoza, na sam dan otvaranja Jubilarne gospodarsko-šumarske izložbe za koju se grad posebno spremao, no iako su svi građevinski radovi bili dovršeni na vrijeme, zakazala je isporuka tramvajskih kola naručenih u Grazu pa se moralo pričekati do 5. rujna.

O uvođenju tramvajskog prijevoza u Zagrebu se počelo razmišljati još 1887. godine, osam godina nakon što je osmišljen prvi gradski tramvaj u svijetu i dvije godine nakon izuma Siemensova električnog vlaka. Javni su prijevoz u gradu do tada obavljali fijakeri i omnibusi. Još davne 1844. godine Josip Rempfel je otvorivši kupalište kod sv. Ksavera na Medveščaku, uveo i prvi organizirani prijevoz do njega. Jedna su kola, "Stellwagen", svaki sat vozila goste od Jurjevske ulice do kupališta po cijeni od 8 krajcara. Nakon toga uveden je sezonski omnibusni prijevoz prema Savi. Pravi su, redoviti, promet omnibusevima uveli zagrebački hoteli poput «Cara austrijanskog», «Tri gavrana» i drugih. Omnibus je bio zanimljivo prijevozno sredstvo. Iza kočijaša nalazio se dio fijakerskog tipa s poprečno smještenim kožnim sjedalima, u koji se ulazilo s bočnih strana. Iza njega nalazio se dio s uzdužnim klupama u koji se ulazilo sa stražnje strane. Ako bi padala kiša kočijaš bi razapeo platneni krov. No ubrzani razvoj tehnike, pronalazak parnog stroja i lokomotive, te usavršavanje tračnica otvorio je nove mogućnosti u razvoju gradskog prometa.

Sukladno tome gradsko je poglavarstvo 1889. godine francuskom inženjeru Raoulu Piereu Alexandreu Gautieru dalo dozvolu «da smije upotrijebiti tlo gradskih cesta za podignuće i tjeranje tramwaya u Zagrebu». Neočekivano, on je svoja prava uz naknadu prenio na novoutemeljeno građansko «Zagrebačko tramwaysko društvo». Ono je s radovima započelo 11. svibnja 1891. godine. U Savskoj, na prostoru današnjeg tehničkog muzeja, izgrađene su staje i spremište za tramvaje, te upraviteljske kuće. Tračnice su nabavljene u Engleskoj, a vagoni – deset zatvorenih i šest otvorenih ljetnih, naručeni su u Grazu. Vuča je bila domaća – tridesetak konja. Glavna je pruga vodila od Maksimira, preko mitnice u Vlaškoj, Kvaternikova trga, kroz Jurišićevu, Jelačićev trg do pivovare u Ilici. Jedan je odvojak išao prema Južnom (danas Zapadnom) kolodvoru, a drugi Frankopanskom i Savskom do Save. Ukupna dužina pruge je iznosila osam kilometara, a ni brzina nije bila velika - prema ugovoru 7,5 kilometara na sat. Budući da su bili izgrađeni samo jednostruki kolosijeci, promet je bio znatno usporen. Često znalo dogoditi da jedna kola na «mieni» čekaju po četvrt sata da druga stignu iz suprotnog smjera. To je tramvaju donijelo nadimak «filoksera». Kao što smo spomenuli, zbog kašnjenja naručenih vagona iz Graza, tramvaj je pušten u promet 5. rujna 1891. godine. To što nije bilo rezanja vrpce, niti drugih ceremonija nije umanjilo veličinu senzacije. Već se prvog dana polovica gradskog stanovništva, dvadesetak tisuća građana provozala novim prometom. Cijena karte je bila popularna i građani su vrlo brzo prihvatili novi način prijevoza. To je posebno pogodilo zagrebačke fijakere. Njih je u listopadu 1891. bilo osamdesetak i najviše su zarađivali vozeći putnike s kolodvora u grad i obratno, kao i do Maksimirskog perivoja. Nakon otvaranja tramvajskog prometa mnogi su bili prinuđeni prodati konje i kola. Iako je konjski tramvaj u Zagrebu bio izgrađen u vrijeme kada su u gradovima na zapadu već vozili električni tramvaji, na tu će novinu Zagrepčani morati pričekati punih devetnaest godina. Dana 18. kolovoza 1910. godine prva su motorna kola projurila gradom, no ni tada konjski tramvaj nije bio odmah ukinut. Služio je Zagrepčanima sve do 1911., dakle punih dvadeset godina. Tijekom slijedećih desetljeća pruga se širila, a broj putnika svakodnevno povećavao.